

УДК 378.14

Романовська Людмила Іванівна
 доктор педагогічних наук, професор
 завідувач кафедри соціальної роботи і соціальної педагогіки
 Хмельницький національний університет, м. Хмельницький, Україна

ПРАКСЕОЛОГІЧНИЙ ПІДХІД ДО ПІДГОТОВКИ МАЙБУТНІХ ПРАЦІВНИКІВ СОЦІАЛЬНОЇ СФЕРИ

У статті висвітлено трактування терміну «праксеологія» зарубіжними та вітчизняними вченими. Розглянуто особливості праксеологічного підходу та його інтеграцію з іншими. Визначено уміння, що сприяють успішній діяльності соціальних працівників. Наведено форми роботи, які роблять ефективним реалізацію праксеологічного підходу при вивченні дисциплін «Соціальна робота: теорія і практика», «Технології соціальної роботи». Зосереджено увагу на важливості практичної підготовки студентів, відмічено шляхи її забезпечення і визначено ряд специфічних завдань. Зроблено висновок про праксеологічну спрямованість навчального процесу.

Ключові слова: праксеологія, праксеологічний підхід, соціальні працівники, інноваційні технології, соціальні робітники.

Вступ. Оптимізація практичної підготовки майбутніх фахівців до професійної діяльності визначається одним із найважливіших чинників удосконалення освітнього процесу в закладах вищої освіти. Основою практичної підготовки є формування в студентів готовності правильно й ефективно виконувати професійну діяльність. В зв'язку з цим особливого значення у підготовці майбутнього фахівця взагалі, та працівника соціальної служби зокрема, набуває праксеологія як системне знання про загальні принципи і способи організації раціональних, доцільних, успішних дій.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Дослідженням праксеологічних ідей займалися, як В. Андрущенко, І. Бичко, М. Верніков, О. Веретюк, Л. Губерський, Л. Комаха, В. Кремень, О. Льовкіна, Є. Слущкий, В. Свінціцький, В. Храмов, В. Ярошовець так і багато інших. У працях І. Колеснікової, Л. Рижко, Є. Рябухи, П. Самойленка, С. Семенової, О. Тітової, О. Уточкіної, В. Шарко, В. Федотової розглядалися окремі аспекти використання праксеологічного підходу у вирішенні проблем професійної підготовки кадрів таких як: праксеологічні основи педагогічної діяльності; роль і місце праксеології у вирішенні проблем підвищення якості вищої освіти; можливості використання ідей праксеології в організації дослідницької діяльності студентів; особливості застосування праксеологічного підходу для формування здатності майбутнього фахівця до професійно-педагогічної самооцінки; можливості праксеологічного підходу щодо вдосконалення підготовки фахівців в системі безперервної освіти.

Не дивлячись на те, що останнім часом праксеологічному підходу в освіті приділяється багато уваги, існує багато недостатньо розкритих питань, серед яких й аспекти **реалізації праксеологічного підходу у підготовці майбутніх працівників соціальної служби.** Що і є темою нашого дослідження.

Виклад основного матеріалу. Термін "праксеологія" походить від грец. *praxis* (дія, практика) або латин. *praxeus* (дія, діяння). У словниково-педагогічних джерелах зазначається, що сутність праксеології полягає в практичному дослідженні та характеристичності різних трудових навичок і прийомів, виявленні їх елементів і створенні на цій основі різноманітних рекомендацій практичного характеру [1].

І. Гінсіровська розглядає праксеологію як галузь досліджень, що вивчає людську діяльність, в першу чергу її ефективність. Виховання фахівця, його підготовка до майбутньої успішної професійної діяльності є одним з пріоритетних завдань вищої освіти [2]. А. Марон визначає праксеологію як науку, що ви-

вчає типи та види практики – раціональні форми організації людських дій, спрямовані на зміну природи, суспільства й самої людини [3]. За Т. Котарбінським, основним завданням праксеології є аналітичний опис техніки, елементів і форм раціональної діяльності, зокрема у вигляді системи загальнотехнічних рекомендацій і застережень стосовно професійної індивідуальної та колективної діяльності [4].

Праксеологія займається цілеспрямованою дією, тобто навмисною і свідомою – з погляду її результативності. Це означає, що розглядаються дії, орієнтовані на досягнення поставлених цілей. Відтак, основним поняттям праксеології є поняття дії [5]. Практиксології як науці притаманні такі особливості: синтез знань наук, що вивчають організацію праці; систематизація всього накопиченого людством у сфері організації праці; чіткіше орієнтування для окремих наук за рахунок синтезу їх даних під певним кутом зору відповідно до цільового завдання [4].

У системі професійної педагогічної освіти праксеологію ми визначаємо як важливу методологічну основу для обґрунтування специфіки виконання правильних та ефективних дій майбутнього фахівця. Реалізація праксеологічного підходу базується на поєднанні основних категорій праксеології та наукових положень для уточнення сутності професійної діяльності. Предметом її вивчення є способи досягнення мети в певній діяльності, вивчення цілей і засобів вчинків, оцінка придатності обраних засобів для досягнення мети. Це дає змогу розглядати праксеологічний підхід як специфічний спосіб аналізу та пояснення практичної діяльності людини в контексті цільовідповідності, раціональності, ефективності її дій.

Праксеологічний підхід інтегрується з іншими загальнонауковими підходами, оскільки передбачає: цілеспрямовану професійну підготовку майбутніх фахівців з урахуванням гносеологічного підходу, що дає змогу поєднати міждисциплінарне знання, історичний досвід фахової діяльності та інноваційні підходи (комплексний та інтеграційний підходи); формування в студентів необхідних умінь і навичок виконання професійних дій, що передбачає вияв активності та апробації раціональних моделей професійної діяльності (діяльнісний підхід); на основі рефлексивного аналізу власних професійних дій (правильних та помилкових) студенти набувають теоретичного та практичного досвіду успішної діяльності (особистісний підхід); порівнюючи теоретичні та практичні моделі професійних дій, визначаючи доцільність їхнього використання в майбутній фаховій

діяльності, студенти визначають серед них найбільш цінні зразки для власного професійного становлення (аксіологічний підхід), окреслюють вершини (акмеологічний підхід) для професійного зростання [6].

Праксеологічний підхід передбачає старанну, цілеспрямовану підготовку до виконання діяльності для того, щоб вона була результативною. Успішній діяльності соціальних працівників сприяє належний рівень сформованості таких умінь:

– *аналітичні*: спостереження, розуміння, інтерпретація та аналіз людської поведінки і відносин, процесу професійної діяльності соціальних працівників, внесення рекомендацій щодо її можливого удосконалення; критичний підхід до вивчення наукової літератури з проблеми, використання методичних інновацій, знань та розуміння соціальних проблем у практичній діяльності;

– *прогностичні*: передбачення можливих відхилень і небажаних явищ у процесі професійної діяльності соціальних працівників, пошук шляхів їх уникнення; прогнозування можливостей удосконалення власної професійної майстерності; передбачення результатів професійних контактів соціальних працівників з клієнтами;

– *конструктивні*: формулювання завдань з організації професійної діяльності соціальних працівників; визначення змісту соціальної роботи з різними категоріями клієнтів на основі діючого законодавства та з врахуванням індивідуального підходу до них; виокремлення та пошук рішень, які потребують взаємодії всіх учасників (індивідів, груп, громад, організацій тощо); робота за алгоритмом виробленого рішення та на основі практичних моделей в соціальній роботі з різними категоріями клієнтів; проведення досліджень з питань якості та потенціалу забезпечення користувачів соціальними послугами; спонукання клієнтів до участі у процесі прийняття рішень стосовно них; надання можливості клієнтам використовувати власні ресурси у захисті їх прав;

– *організаторські*: організація та оптимізація цілеспрямованої професійної діяльності; створення та підтримка умов для ефективного процесу надання соціальної допомоги, робочих стосунків з клієнтами та іншими соціальними працівниками; залучення клієнтів до планування соціальних послуг для них самих та їх активної участі в суспільному житті; організація ефективної взаємодії зі всіма сторонами процесу професійної діяльності (інші структурні підрозділи, партнерські організації, органи управління тощо); підготовка звітності у справах клієнтів; пошук необхідної інформації з використанням засобів і ресурсів сучасних технологій та соціальної комунікації; пошук можливостей розширення сфери своїх послуг;

– *комунікативні*: управління процесом спілкування фахівців соціальної сфери у ході їх професійної діяльності; встановлення робочої обстановки в колективі; підтримка ефективної комунікації з клієнтами соціальної роботи; виявлення та подолання негативної реакції, що виникає в процесі професійної діяльності; виявлення та врахування у роботі особистісних, національних, соціокультурних відмінностей клієнтів; використання всіх форм спілкування (вербальна, невербальна, письмова тощо);

– *діагностичні*: діагностика рівня готовності соціальних працівників до ефективного професійної діяльності у роботі з клієнтом та готовності користувача соціальних послуг до вирішення його проблем;

– *рефлексивні*: контроль і оцінювання результатів професійної діяльності соціальних працівників та власної діяльності, пошук шляхів для виправлення

недоліків; забезпечення об'єктивної самооцінки та неперервного освітньо-професійного та інтелектуального розвитку; аналіз ефективності використаних засобів та методів у роботі з різними категоріями клієнтів, установами та організаціями [7].

Можливість інтеграції з іншими загальнонауковими підходами робить ефективним реалізацію праксеологічного підходу у таких формах роботи з підготовки майбутніх соціальних працівників в рамках навчальних дисциплін «Соціальна робота: теорія і практика», «Технології соціальної роботи»: лекційні заняття (проблемний, частково-пошуковий, пошуковий, дослідницький виклад, міждисциплінарний підхід); практичні заняття та навчально-методичні семінари (навчання в команді, дискусія, ділові ігри, імітаційно-ігровий метод, тренінг, метод проектів, ігрове проектування, аналіз професійної діяльності фахівців); лабораторні заняття (проведення досліджень); індивідуальні заняття; самостійне спостереження; комп'ютерне діагностування; практика [7].

Невід'ємною складовою процесу практичної підготовки фахівців різних кваліфікаційних рівнів у вищому навчальному закладі є практика студентів, вона покликана вирішити низку специфічних завдань: адаптація студента до реальних умов майбутньої професії; створення умов для застосування отриманих у ВНЗ знань на практиці; формування і вдосконалення набутих професійних навичок і вмінь; діагностика професійної готовності практиканта до соціальної роботи; забезпечення успішності майбутньої професійної діяльності [8]. Практична підготовка містить у собі сукупність взаємозалежних установок на ставлення до самого себе, колег, роботодавців, до організації взаємодії й представляє собою найважливішу змістовну характеристику професійної спрямованості особистості майбутнього фахівця. Її реалізація розглядається як допомога студентам у розв'язанні особистісно-значимих проблем і завдань та спрямована на розвиток таких особистісних установок, що дозволяють кожному студенту стати суб'єктом конкретної професійної діяльності, власного розвитку й зіставити свої можливості з психологічними вимогами професії до спеціаліста [9].

В умовах вищої освіти практична підготовка майбутніх соціальних працівників забезпечується насамперед шляхом їх залучення до волонтерської діяльності та проходженням різних видів практик: учбової (ознайомчої, психолого-педагогічної, волонтерської, фахової) та виробничої (науково-дослідної, переддипломної). Кожен вид практики ставить і вирішує конкретні цілі і завдання, що йдуть в руслі тих знань, котрі студент отримує під час аудиторних занять. Ступінь включення студентів у "виробничий" процес диференціюється навчальним планом і має свої особливості за формою і змістом залежно від проблематики теоретичних курсів, часу навчання студентів, специфіки базових закладів та установ.

Висновки. Отже, праксеологічна спрямованість навчального процесу збагачує його новими методами й технологіями, які орієнтують студентів на якісне та продуктивне виконання майбутньої діяльності за рахунок оволодіння прийомами її раціоналізації: оптимальної організації часу; акціональної роботи з навчальним матеріалом; використання ефективних прийомів запам'ятовування матеріалу тощо. Реалізація праксеологічного підходу у підготовці майбутніх працівників соціальної служби дає змогу спроектувати студентам власну модель ефективної професійної діяльності, виявити причини виникнення можливих проблем і труднощів у майбутній роботі, розробити стратегію успішної практичної діяльності

з урахуванням її раціональності, ефективності, технологічності шляхом удосконалення навчального середовища й досягнення результатів високої якості. Праксеологічний підхід за рахунок можливої інтеграції з іншими загальнонауковими підходами може

бути реалізованим у більшості сучасних інноваційних форм навчання, серед яких практична підготовка є обов'язковим компонентом освітньо-професійної програми для здобуття кваліфікаційного рівня майбутніх соціальних працівників.

Список використаної літератури

1. Современный словарь по педагогике / сост. Е. С. Рапацевич. – Мн.: "Современное слово", 2001. – 928 с.
2. Гінсіровська І. Р. Формування праксеологічних умінь у майбутніх фахівців з менеджменту у вищих технічних навчальних закладах / Ірина Романівна Гінсіровська // 27-а Міжнародна науково-практична конференція "Інноваційний потенціал світової науки – XXI сторіччя" (20-25 травня 2014 року). – [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://pauka.zinet.info/27/ginsirovska.php>. – Загол. з екрану. – Мова укр.
3. Марон А. Е. Педагогическая праксеология: структура знания и модели реализации в профессиональном обучении / А. Е. Марон, Л. Ю. Монахова, В. С. Федотова // Человек и образование. – 2012. – № 2(31). – С.27-31.
4. Котарбинский Т. Трактат о хорошей работе / Тадеуш Котарбинский. – М.: Экономика, 1975. – 271 с.
5. Пщоловский Т. Принципы современной деятельности (Введение в праксеологию). Пер. с польск / Тадеуш Пщоловский. – К., 1993. – 271 с.
6. Філософія: посібник. – [Електронний ресурс] – Режим доступу: – <http://subject.com.ua/philosophy/volinki/152.html>. – Загол. з екрану. – Мова укр.
7. Бартош О. П. Деякі аспекти професійної підготовки майбутніх соціальних працівників на засадах праксеологічного підходу у вищих навчальних закладах України / Олена Павлівна Бартош // Науковий вісник Ужгородського університету. Серія: Педагогіка. Соціальна робота. – Вип.34. – 2014. – С.14-21.
8. Попович А. М. Наскрізна програма практик для студентів факультету суспільних наук спеціальності 7.13010201 "Соціальна робота" / Анна Михайлівна Попович. – Ужгород: УжНУ, 2012. – 28 с.
9. Василина М. М. Актуальні проблеми практичної підготовки студентів вищої школи України / М. М. Василина, В. К. Майборода // Проблеми підготовки сучасного вчителя. – № 2. – 2010. – С.235-239.

Романовская Людмила

доктор педагогических наук, профессор
заведующий кафедрой социальной работы и социальной педагогики, Хмельницкий национальный университет, м. Хмельницкий, Украина

ПРАКСЕОЛОГИЧЕСКИЙ ПОДХОД К ПОДГОТОВКЕ БУДУЩИХ РАБОТНИКОВ СОЦИАЛЬНОЙ СФЕРЫ

В статье представлены трактовки термина «праксеология» зарубежными и отечественными учеными. Рассмотрены особенности праксеологического подхода и его интеграцию с другими. Определены умения, способствующие успешной деятельности социальных работников. Приведены формы работы, которые делают эффективным реализацию праксеологического подхода при изучении дисциплин «Социальная работа: теория и практика», «Технологии социальной работы». Сосредоточено внимание на важность практической подготовки студентов, отмечено пути ее обеспечения и определен ряд специфических задач. Сделан вывод о праксеологической направленности учебного процесса.

Ключевые слова: праксеология, праксеологический подход, социальные работники, инновационные технологии, социальные работники.

Romanovs'ka Lyudmyla

Doctor of Pedagogical Sciences, Professor
Head of the Department of Social Work and Social Pedagogy
Khmelnysky National University, Khmelnytsky, Ukraine

PRAXIOLOGICAL APPROACH TO THE FUTURE SOCIAL WORKERS TRAINING

The article describes the interpretation of the "praxeology" term by foreign and home scientists. It has been established that praxiological approach can be integrated with other scientific approaches, as it involves targeted training of future specialists, namely: detecting the activity and testing of rational models of professional activities (activity approach); on the basis of the reflexive analysis of their own professional actions, students acquire theoretical and practical experience of successful activities (personal approach); comparing the theoretical and practical models of professional action, students determine the most valuable samples for their own professional development (axiological approach), identify the nodes (acmeological approach) for professional growth.

Key words: praxeology, praxeological approach, social workers, innovative technology and social workers.